

או שהוא בור בתורה ועפ"י רוב בור בשניהם. נחסוך לעצמנו את הצורך לציין איזו מקבוצות אלה היא היותר גדולה. ואכן, בהיות המדע כולו בנוי רק על מסקנות הנגזרות מהגיון אנושי ומהתבוננות במציאות באמצעות הכלים המוגבלים העומדים לרשות האדם, על כל בר דעת להבין שאין מקום למתח זה, אלא עבור אדם שאיננו מבין את גבולות השכל האנושי, וכל שכן עבור מי שאיננו מבין את גודל האינסופיות האלהית. כל המעורה במדע באופן רציני ברמה המחקרית, יודע היטב שאין מסקנות המדע אלא מסקנות מוגבלות עפ"י היכולת של הגיון רציונאלי שבשום פנים ואופן אינן יכולות להתיימר לשקף את המציאות ואת האמת, אלא הן משקפות את מה שהאדם יכול השיג מתוך האמת האינסופית הגלומה בכל פרט מן המציאות על ידי בוראה, הקב"ה. ואין לנו הוכחה לכך גדולה מהעובדה שאין תיאוריה מדעית שלא נדחתה בהיסטוריה במוקדם או במאוחר. קרי, מה שהמדען משוכנע שהוא האמת האבסולוטית, מתברר מהר מאד כ'קירוב' גס בלבד של המציאות. איינשטיין ביטא זאת היטב בכותבו: 'אל נקנא במי שמתמסר לתיאוריה המדעית. כי הטבע, או ליתר דיוק הניסיון, שופט בקשיחות את עבודתו, ומפקח עליו ללא רחם. מעולם אינו אומר כן לתיאוריה כלשהי. במקרים הטובים ביותר, הוא אומר, אולי, וברוב המקרים, פשוט לא. אם ניסיון מתאים לתיאוריה, פירושו של דבר, אולי, ואם הוא אינו מסכים, פירושו לא. ללא כל ספק, כל תיאוריה תתנסה בלא זה - וברובן זמן קצר מאד לאחר הגייתם'. אוסיף על זה, שלחשוב אחרת הוא אפילו לשלול כל קידמה אפשרית מצד המדע. הלא כל קידמה מדעית דורשת דחייה של תפישה קודמת לטובת הסתכלות משוכללת יותר, א"כ נכונה יותר. ואיך לפי זה יעיז מדען אמיתי שאינו חדור שחצנות, שהאמת הברורה והמוחלטת בידו? ומכאן שאין מקום ליחס של סמכות עליונה, יחס 'דתי' ממש ובלתי-מעורער, כאל אדמו"ר או המבדיל כאל כומר, שרבים בתוכנו מפגינים כלפי אנשי מדע. גדולי המדע הרבה יותר ענווים וצנועים. הם יודעים שתפקידם הוא לגלות לנו את שהאדם יכול לחשוף מתוך החכמה האלהית המתגלה בטבע עד כמה שידם מגעת בכל דור ודור. וזה כבר הרבה, וגם הרבה יותר צנוע. נטה שוב פעם אוזן קשבת לדברי איינשטיין במכתבו למלכה אליזבת מבבלגיה: 'זה היה אושר גדול עבורי לספר החידות אתן אנו מתמודדים בפזיקה כיום. כיצורים אנושיים חוננו בדיוק באינטליגנציה הדרושה כדי להבחין באופן ברור עד כמה אינטליגנציה זו היא באופן עקרוני בלתי-מספקת כשהיא עומדת פנים אל פנים מול ה'יש'. אם היינו יכולים להסביר לכל בני-האדם

מעשה בראשית ובעיית המדע

לאחר זמן רב בו קהילות נהגו כבארץ ישראל לסיים את התורה כל שלוש שנים, גברה המסורת הבבלית זה למעלה מאלף שנה, ובפניה קהילות ישראל התכופפו והתרגלו לסיים את קריאת כפי שאנו נוהגים כיום. אבל סיום זה, למען האמת ככל סיום אחר בחיים היהודיים, אינו אלא פתיחה של משהו חדש. ואכן בשמחת תורה אנו אמנם מסיימים אותה, אבל בכדי לגשת אליה בעיניים חדשות, תוך מבט חדש, על מנת לבנות עוד נדבך חדש בהבנת דבר ה'. בעת החדשה, זה בערך כמאה ושישים היום, בשעה שאנו מתבוננים שוב בראשיתה ובכל מעשה בראשית שהיא מתארת לפנינו, רבים בתוכנו מרגשים עצמם נאלצים להתמודד עם היבט הפוך, היבט המשבש את השקט הנפשי שתורת ה' הייתה מביאה לנפשם מאז מוקדם. השכלתם המדעית, או אף הכללית בלבד, מעמתת אותם עם 'ההפרעה' הכלל-אנושית שדרוין וחבר מרעיו הכניסו במחשבה האמונית של אחינו היקרים ואף בעולם המאמין כולו. תיאורית האבולוציה של אותו אתאיסט, שבערמה בזויה הוצגה כתיאורית מדעית של ההתפתחות, שלא התבססה על שום עובדה מדעית בדוקה עד עצם היום הזה, ושהייתה כולה מאמץ לנגח את הנצרות ויחד אתה כל אמונה, הצליחה משום מה לקנות לה שביתה אצל המונים, ככל הנראה מפאת בעיות חברתיות רבות שהציפו אירופה אז. ודרוין שדאג להסתיר מגמתו זו (כפי שהוא דאג להסתיר את הערצתו למשומד מרקס) של ניגוח האמונה שהוא קבע מראש - רק מאה שנה אחרי פטירתו כתביו האישיים גילו אותה-, בניגוד לכל כללי יושר מדעי, הצליח להיהפך בעוולה ובתרמית לנביא חדש. וכך, הפרשה הראשונה של תורת ה', שהיא היא הייתה אמורה להאיר את עיני האדם בחיפושיו אחרי אלוהיו, נהפכה למקור שיבוש במערכת היחסים בין האדם ובין בוראו. דרכו ובאמצעותו נולדה הבעייה המכונה בעיית 'דת ומדע'. הגיע הזמן להעמיד אחת ולתמיד דברים על דיוקם, ולשחרר את האנושות מבעייה דמיונית זו, שיסודה בכפירת העמים בהתגלות, ושאינו לה כל קשר עם מדע או עם הגיון כלשהו.

בגישתי אל המתח הזה שחשים רבים בתוכנו, רבים שלא הצליחו עדיין להתרומם למבט מפקח על החיים האינטלקטואליים, לא נשארתי לי אלא ברירה אחת, והיא לקבוע באופן נחרץ ש'מי שסובל מבעייה בתחום זה שייך לאחת הקטגוריות הבאות: או שהוא בור במדע,

לאפשר פרשנויות מגוונות, נכונות כמוטעות, והבחירה האנושית נשארת שלמה במלואה.

ואומללים לא פחות כל אלה המקשים על רבותינו מפאת פרטים שנראים להם לא נכונים או מושתתים על מדע שאבד עליו הכלח, כגון אם יש פריה ורבייה בכינים, דבר בו נחלקו רבי אליעזר וחכמים (שבת קז:), כאשר כיום ברור לכולנו שיש בכינים פריה ורבייה. אבל כאן הנורא, אנשים מרשים לעצמם להוריד את חכמינו למדרגתם הם. חכמי ישראל ידעו, כפי שהמדע של היום יודע, שאין הפרייה והרבייה של הכינים פרייה ורבייה רגילה, אלא היא מורכבת מארבעה תהליכים, ואחד מהם 'מטמורפוזה', קרי, אין הכינה נולדת רק מפרייה ורבייה, אלא היא תוצר של תהליכים נוספים. ודוקא משום כך הם נחלקו, האם תהליכים אלה עדיין בבחינת פרייה ורבייה, או שמא יוצאים הם כבר מגדר זה. וכיון שרבי אליעזר וחז"ל עסקו בעיסוקים נשגבים ואצילים בהרבה ממעקב במעבדה אחרי תהליך התפתחותם של בריאות מזעריות אלה, די בקורטוב של חכמה כדי להבין שהספיק להם לדעת שמדובר ביצורים טפילים, כדי לגזור שאינם יכולים להתפתח בתהליך נורמאלי (זה עוד יותר נכון לגבי בני אדם טפילים), אף תהליך זה כרוך גם הוא בפרייה ורבייה.

אבל מאז החל המאבק בין עולם ההכרה האמונית ובין עולם ההכרה הרציונאלית, המאמץ המירבי המושקע כיום כדי להרוס את הצהרות התורה, אינו יונק עוד ממדעי הטבע, שהמחוננים בקורטוב של דעת השכילו להבין שאין בהם כדי לערער אמת אלהית זו, אלא הוא יונק ממדעי הרוח: היסטוריה, פילולוגיה, פילוסופיה, מדעי היהדות - במדינת ישראל במיוחד-, 'מדעים' בהם הרס המוסכמות ושחיטת ה'פרות הקדושות' נהפך לספורט לאומי, פסיכולוגיה ועוד. אבל גם מכיוונים אלו אנו יכולים להירגע. הלא כל דמען אמיתי יודע שאינם מדעים בכלל. מדע היסטוריה לדוגמא, אינו אלא ניסיון 'שיחזור' של מציאות עברה על בסיס שרידים מועטים שהגיעו (או אף אל הגיעו) לידנו. המדע ההשוואתי בין דתות מתאמץ הוא מעל לכוחותיו, כדי לשלול מישראל ותרבותו כל יחודיות דתית, ואף כדי להוכיח שתורתנו שאולה כולה מהעולם, כאילו לכל העולם מונופול על אמונה, ולישראל כישרון החיקוי בלבד. או עוד חקר מחשבת ישראל העושה מאמצים עילאיים על מנת להפוך את הרמב"ם לאריסטוטלי, את הרב קוק לברגסוניסט עם אי-אלו השפעות הגליניות וכדו', וכל זה במיטב המסורת האנטישמית לדורותיה, לפיה יהודים הם גנבים או ופלג'ונרים גם ביצירותיהם הרוחניות. וחקר התלמוד גם הוא, הוא גובל לא מעט באיזה מין קראיזם חדש הבא לקעקע יסודות תורה שבעל פה, ולשלול מרבתינו המעמד שהעניק להם עמנו של

את הצורך בענווה מסוג זה, עולם הנבראים האנושיים היה הרבה יותר מושך".

אין גם מקום לעימות אומללים עם עמדה זו או אחרת הבוקעת מתוך התורה, כיון שאין התורה באה לגלות לנו את התהליכים הטבעיים של הבריאה, אלא את המהלכים המטאפיזיים, המוסריים והחינוכיים. רש"י, מפרשו הגדול של התורה, מזהיר אותנו כבר מהפסוק הראשון: 'אין הזה אומר אלא דורשני', ויצעדו בעקבות הנחייתו זו כל גדולי חכמינו. כמה אומללים מצטיירים כל אלה המנסים ליישב בין אורכן של התקופות המתוארות בתורה ובין אלו הנגזרות מהאסטרופיזיקה המודרנית (כביג-בנג וכדו'), מבלי לתת את הדעת שעצם מהותה הבריאה איננה יכולה להתרחש בתוך הזמן כיון שהיא היוצרת את הזמן, ולכן כל תיאוריה התלויה בזמן או המתוארת במונחי זמן אינה יכולה לשקף נאמנה בריאה בכלל. אין מאמר קצר כזה מאפשר לדון בבעייה כה מורכבת (מדעית כפילוסופית) כבעיית זו של הזמן שזעזעה בעוצמתה כל הפילוסופיות וכל התרבויות, למרות שרבותינו ידעו לפתור אותה תוך דיון קצר בקוצו של יוד שבמלה 'בראשית'. כמה אומללים ומעוררי רחמים כל הטוענים (מתוך הצבור המאמין כמו מתוך צבור 'הצלבנים המטריאליסטים' הלוחמים בחירוף נגד האמונה או התורה) שפרשת בראשית מהווה תיאור מדעי מטריאליסטי של המציאות, כאשר האור נברא ביום ראשון והשמש ביום רביעי, וכאשר התורה מדברת על מושגי 'יום' ו'לילה' לפני שתיווצר מערכת שמש הנותנת מקום לימים ולילות. רק ילד קטן לא יבין שפרשת בראשית אינה אלא תיאור מטאפיזי מוחלט של בריאה רוחנית מתוך מהות רוחנית המהווה שורש הבריאה, מהות שהיא כל כולה רוחנית מופשטת, על אף שתיאור זה ניתן לאיזו שהיא פרשנות פשטנית יותר לצורכי כל אלה שאינם מסוגלים להתרומם לאותן הפסגות הנשגבות של המחשבה הדתית והאמונית הישראלית. באמצעות הבהרה זו הנני נקי גם מהחשש שמא ח"ו אני דוגל בעמדה הנוצרית ביסודה, בה דגל לייבוביץ, לפיה אין קשר בין מדע ותורה. הקשר בין דת ומדע הוא פה, סמוי מן העין. טענתי שייכת לקטגוריה אחרת לגמרי, והיא: מבחינה מדעית וכמבחינה פילוסופית, שאלת הזמן אינה ברת פתרון שלם ע"י האדם, כיון שהזמן עצמו נברא. ודוקא מפאת הקשר המהותי העמוק, על אף שהוא סמוי בין דת ומדע, אין כמעט תיאוריה אחת שבה מינימום של אמת שלא ניתן להתאימה לתיאור התורני בזכות אותו קורטוב של אמת הגלום בתוכה. הוכחה, דוד אחרי דור רבים מחכמי ישראל התאימו אותה למדע דורם ע"מ להשקיט מבוכות אלו או אחרות אצל מאמינים. דבר ה' מספיק רחב כדי

'מלאכים' תוך הורדתם למדרגת איש סגל מן השורה בתכניו השפלים לעיתים. למרבה ההפתעה, המדעים המדויקים דוקא יכולים כיום להראות את הדרך הנכונה. הם שבמשך אלפי שנים היו היסוד שעליו נבנה דייק כדי לתקוף את האמת התורנית הולכים ומתקרבים לתוכני אמונתנו. הם ששללו בריאה, נאלצו להיכנע בהיודע ה'קרינה הקוסמית' ולהודות שהייתה בריאה, ומראים את הדרך לשאר המדעים. אנו יכולים כבר לברך ולהסתפק בקביעה נוספת: ככל שהמדע יתקדם יותר, הוא יתקרב יותר לאמת התורנית, והסתירות הנראות בעיני טרוטי העיניים, תיעלמנה אחת אחרי חברתה. הפיזיקה המודרנית גובלת כיום במטאפיזיקה, שאר התחומים יגיעו גם הם לכך במוקדם או במאוחר. למי שמבין, זו עוד משמעות נוספת של ההצהרה 'ה' הוא האלוקים', קרי הקב"ה כבורא הטבע הוא המתנשא מעליו. עלינו רק להתהדר במעט ענווה וכך נדע לסייג כל תחום, כל הישג וכל יכולת אנושית כדבעי מבלי להפר את ההרמוניה שהקב"ה השרה בעולמו.

הרב ד"ר אליה רחמים זייני
ראש ישיבת ההסדר בחיפה ורב הטכניון.